

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI: 10.54649/2077-9860-2022-3-8-13

А.Б. Бидайшиева¹

¹з.ғ.м., сеньор-лектор,

Каспий қоғамдық университеті

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

E-mail: adem.12@mail.ru

ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ

Аңдатпа

Пандемия – бүгінгі таңдағы әлемдік проблемалардың бірі бүкіл адамзат үшін жаһандық қауіп. Пандемия мәселесін шешу, қамтамасыз ету экологиялық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз ету призмасы арқылы адам денсаулығын қорғау қазіргі уақытта өте өзекті. Санитарлық-эпидемиологиялық жағдайлар, басқа да көптеген себептермен қатар, азаматтардың қолайлы қоршаған ортаға конституциялық құқығын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін негізделген құқықтық базаның жоқтығынан да туындауы мүмкін. Бұл мақаланың мақсаты санитарлық-эпидемиологиялық дағдарыстың алдын алудағы және халықтың денсаулығын қамтамасыз етудегі адам құқықтарын қорғауға бағытталған заңнаманың рөлін көрсету болып табылады. Мақалада экологиялық нормалар, тамақ және тұрмыстық гигиена ережелері қалай дәлелденгенін, зороастризм діні қоғамның санитарлық-эпидемиологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігін қалай түсіндіргенін, сондай-ақ халықтың санитарлық-эпидемиологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуді талдауға тырысты. Қазіргі кезеңде қоршаған ортаны қорғауды құқықтық реттеуде және халықтың денсаулығын қамтамасыз етуде «денсаулық», «өмір» және «қауіпсіздік» сияқты категорияларға ерекше мән берілуде.

Түйінді сөздер: пандемия, адам құқықтары, заңнама, экология, экологиялық құқық, экологиялық заңнама, қауіпсіздік, құқықтық саясат, адам денсаулығы, мемлекеттік кепілдіктері, Конституция.

А.Б. Бидайшиева¹

¹з.ғ.м., сеньор-лектор,

Каспий қоғамдық университеті

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

E-mail: adem.12@mail.ru

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ

Аннотация

Пандемия – одна из современных мировых проблем и глобальная угроза для всего человечества. Решение проблем пандемии, обеспечение защиты здоровья человека через призму правового обеспечения экологической безопасности весьма актуально в настоящее время. Санитарно-эпидемиологическая обстановка, среди многих других причин, может возникнуть из-за отсутствия правовой базы, обеспечивающей реализацию конституционного права граждан на комфортную окружающую среду. Цель данной статьи - показать роль законодательства, направленного на защиту прав человека, на предотвращение санитарно-эпидемиологического кризиса и обеспечение здоровья населения. В статье предпринята попытка анализа, как обо-

сновывались экологические нормы, правила пищевой и бытовой гигиены, каким образом обосновывалось верованиями зороастрийской религии необходимость обеспечения санитарно-эпидемиологической безопасности общества, а также проанализированы проблемы обеспечения санитарно-эпидемиологической безопасности населения. В настоящее время в правовом регулировании охраны окружающей среды и обеспечения здоровья населения таким категориям, как «здоровье», «жизнь» и «безопасность», придается особое значение.

Ключевые слова: пандемия, права человека, законодательство, экология, экологическое право, экологическое законодательство, безопасность, правовая политика, здоровье человека, государственные гарантии, Конституция.

A.B. Bidayshiyeva¹

¹master of law, senior lecturer
Caspian Public University,
Republic of Kazakhstan, Almaty
E-mail: adem.12@mail.ru

PROTECTING HUMAN RIGHTS DURING A PANDEMIC

Annotation

The pandemic is one of today's world problems and a global threat to all humanity. Solving the problems of the pandemic and ensuring the protection of human health through the prism of legal support for environmental safety is very important at the present time. The sanitary and epidemiological situation, among many other reasons, may arise due to the lack of a legal framework that ensures the implementation of the constitutional right of citizens to a comfortable environment. The purpose of this article is to show the role of legislation aimed at protecting human rights, preventing a sanitary and epidemiological crisis and ensuring public health. The article attempts to analyze how environmental standards, rules of food and household hygiene were justified, how the beliefs of the Zoroastrian religion justified the need to ensure the sanitary and epidemiological safety of society, and also analyzed the problems of ensuring the sanitary and epidemiological safety of the population. Currently, in the legal regulation of environmental protection and public health, such categories as "health", "life" and "safety" are given special importance.

Key words: pandemic, human rights, legislation, ecology, environmental law, environmental legislation, security, legal policy, human health, state guarantees, Constitution.

Адам денсаулығы – бұл аурудың немесе кемістіктің болмауы ғана емес сонымен қатар толық физиологиялық, психикалық және әлеуметтік салауаттылық жағдайының көрінісі. Адам денсаулығын қорғау (денсаулық сақтау) мемлекет функцияларының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясының 29-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулығын сақтауға құқығы бар [1].

COVID-19 пандемиясы - денсаулық сақтау саласындағы төтенше жағдай болды. Тек төтенше жағдаймен бірге ол одан да асып түсті. Бұл экономикалық, әлеуметтік дағдарыстарға әкеп соқты. Бұл жағдай тез арада адам дағдарыстан адам құқықтарының дағдарысына айналды. Дүниежүзілік дағдарыс уақытында адам құқықтарын ұмытпауымыз қажет - бүгінгі уақытта біздің ұрпағымыздың есінде қалатын халықаралық дағдарыспен күресудеміз. Адам-

дар - және олардың құқықтары - алдыңғы және орталық орында болуы керек. Кез келген мемлекет бұл мәселеге адам құқығы тұрғысынан қарай отырып, әркімнің мүддесін ескеріп, ешкімнің де назардан тыс қалмауын қамтамасыз етеді [2].

2020 жылдың басынан бастап қазіргі уақытқа дейін жалғасып жатқан COVID 19 пандемиясына байланысты әлемнің түкпір-түкпіріндегі адамдар стресс пен алаңдаушылықтың жоғары деңгейін бастан кешіруде. Шиеленістің өсуіне ықпал ететін факторлардың кейбірі - табыссыз қалуға әкелетін жұмыссыздық, ауру, әлеуметтік оқшаулану, вирустың салдарынан отбасы мүшесінің қайтыс болуы, болашаққа деген сенімсіздік, дәрменсіздік және біз жағдайды жеке бақылаудың жоқтығымен бетпе-бет тап болдық. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының пікірінше, психикалық денсаулық – бұл «әр адам өз әлеуетін білетін,

қалыпты өмірлік күйзелістерге төтеп бере алатын, өнімді және нәтижелі жұмыс істей алатын және өз қоғамына пайдалы болатын әлауқаттың жағдайы». COVID-19 дағдарысының психоәлеуметтік әсерінің нәтижесінде қай елге қарамастан миллиондаған адамдардың психикалық денсаулығы мен эмоционалдық әлауқаты әртүрлі жолдармен әсер етті. Қазақстан Республикасының экономикасына да едәуір әсерін тигізді. Оның салдарынан елімізде мыңдаған кәсіпкерлік субъектісі өз қызметін тоқтатты. Бұл жағдай әсіресе жастарға қатысты. Оқшаулану, құрдастарымен қарым-қатынастың болмауы және көпшілігі үшін эмоционалдық және қаржылық қауіпсіздіктің жоғалуы олардың күнделікті өміріне әсер етті, соның ішінде олардың біліміндегі үзілістер. Бұл жастардың депрессия, мазасыздық және ұйқының бұзылуы қаупінің жоғарылауына әкелді. Пандемия сонымен қатар жоғарыда аталған әртүрлі стресс факторларына байланысты жастардың өнімділігінің төмендеуіне ықпалын тигізді. Өкінішке орай, бұл адамдар арасында өз-өзіне қол жұмсау фактілерінің көбеюіне әкеліп соқтырды, өйткені олар әртүрлі күйзеліске ұшырайтын жағдайларға төтеп бере алмады, көбінесе дүниежүзілік пандемияға дайын болмады. Балалар мен жасөспірімдердің психикалық денсаулығы мен жалғыздық/әлеуметтік оқшаулану арасындағы қарым-қатынасқа жақында жасалған шолу Loades және басқалар (2020) жариялаған зерттеуге сәйкес, COVID-19 әлеуметтік алыстату шаралары әсіресе жастар үшін зиянды болуы мүмкін екенін ескерткен болатын.

COVID-19 пандемиясы үкіметтердің мектептерді жабу, әлеуметтік қашықтықты сақтау және үй карантині сияқты, коронавирусты болдырмау, таралмау шараларын енгізуіне әкелді. Балалар мен жасөспірімдер өздерінің құрдастарынан, мұғалімдерінен, үлкен отбасыларынан және қоғамдастық желілерінен ұзаққа созылған физикалық оқшаулану күйін бастан кешті. Ересектердегі карантин әдетте сананың шатасуы, ашулануы және жарақаттан кейінгі күйзеліс сияқты жағымсыз психологиялық әсерін тигізді. Коронавирус әлемге бұрынсоңды болмаған шектеулер, шекаралардың жабылуын, әуе қатынасы және адам құқықтарының шектеулерін әкелді. Көптеген елдер шетелдіктер үшін кіруді толығымен жауып тастады.

Адам құқықтарына келетін болсақ Қазақстан Республикасы COVID-19 пан-

демиясы басталғаннан бері бір жылда Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 30 бабының ішінде 22-сін бұзды. Олардың ішінде адамның бостандығы мен қауіпсіздігі, заң алдындағы теңдігі, жүріп-тұру бостандығы, ой, ар-ождан және дін бостандығы құқығы бар. Коронавирустың пандемия «дүние жүзіндегі демократия дағдарысына отын лақтырды», Freedom House мәліметтері бойынша, адам құқықтарының жағдайы 80 елде және ең алдымен Еуропада нашарлады, делінген баяндамада. Сарапшылар пандемияның саяси институттар үшін бірнеше жағымсыз салдарын анықтады.

Біріншіден, диктатураға сәйкес тенденциялардың өсуі – төтенше өкілеттіктерді шектеусіз мерзімге атқарушы билікке беру көбінесе өкілеттіктер мен шаралар тізбесін көрсетпей және парламенттік шешімдерді қажет етпей жүзеге асырылды. Екіншіден, бұл билікті бөлу принципін бұзу болды, өйткені атқарушы билік шексіз ауқымды мәселелерді реттеуді өз мойнына алды. Сондай-ақ оның салдары ретінде мемлекеттік басқару деңгейлері арасында өкілеттіктерді бөлуді бұзу, оның ішінде Шенген келісімін бұзу, құқық жүйесі мен құқықтық құжаттардың иерархиясын бұзу жатады.

Пандемияның құқықтармен бостандықтарға тигізетін жағымсыз салдарының қатарында сарапшылар бұғаттау салдарынан жүріп-тұру бостандығын шектеуді, сөз бостандығын шектеуді - атап айтқанда, үкіметтердің әрекетін немесе әрекетсіздігін сынаған журналистерге қатысты қылмыстық іс қозғауды, шіркеулер мен мешіттердің жабылуына байланысты жиналу бостандығын, діни сенім бостандығын шектеу, контактілерді іздеу трекерлерін енгізумен байланысты жеке өмірге қол сұғылмаушылықты шектеу. Жас бойынша теңсіздік пен сайлау құқығынан айырудың күшеюі, вакциналық теңсіздік, еңбек құқықтарының жеңілуі және экономикалық теңсіздіктің өсуі байқалады. Мемлекеттердің төтенше жағдайдан шығуы міндетті түрде төтенше шараларды тоқтатуға әкеп соқпайды.

«Бостандық» пен «қауіпсіздік» арасындағы дау көптеген жылдар бойы жалғасуда, бірақ медициналық емес локдаун сияқты шектеу шаралары құқықтарды шектеу құнына қарамастан «өмірді сақтап қалды» деп айту мүмкін емес. Біз кәдімгі медициналық көмекке қол жеткізу жағдайының кең тараған нашарлауын көріп отырмыз. Экономиканың, дәстүрдің,

отбасының, болашаққа деген сенімнің жойылуы байқалады». Қазір бізде қозғалыс еркіндігі бар, пандемия кезінде қабылданған шаралар туралы қоғамдық талқылауға рұқсат етілген, барлығы ашық, вакциналарға қол жеткізу тегін.

Сондай-ақ, Қазақстан COVID-19 инфекциясын жұқтыру жағдайлары болды деген қауіпке байланысты бірқатар ғимараттарды оқшаулау бойынша қабылдаған түбегейлі шаралары аясында бірқатар қалалардағы тұтас тұрғын үйлер осындай оқшаулауға ұшырады. Бұл да осы үйлерде тұратын адамдардың құқықтарын бұзу болып табылады. Үкімет вирустың таралуын бақылау үшін пропорционалды қадамдар жасауы керек. Қазақстанда жалған ақпарат деп аталатын жалған ақпарат таратқаны үшін қудалаулар болды, бұл алаңдатады, өйткені қазіргі уақытта адамдар үшін сөз бостандығы маңызды. Адамзат қауіпсіздік мақсатында адам құқықтары шектелген жағдайға тап болды. Бұл коронавирусы бізге басқа елдерде үкіметтің қалай жұмыс істейтінін, азаматтық құқықтарды шектеу мәселесі қалай шешіліп жатқанын салыстыруға мүмкіндік берді. Ал Қазақстан еркін емес екенін, сөз бостандығы, ақпаратқа қол жеткізу, адам құқықтарын сақтау мен жүзеге асыруда үлкен проблемалар бар екенін тағы да дәлелдеді.

Қазақстан Республикасы халқының өмірі мен денсаулығын қорғау үшін мемлекеттік органдар бірқатар шектеу шараларын енгізді, бұл, әрине, қызметкерлер мен жұмыс берушінің арасындағы қарым-қатынасқа әсер етті, яғни Қазақстанда еңбек қатынастарын жалғастыру мүмкіндігі туралы. Еңбек қатынастары Қазақстан Республикасының Үкіметімен емес, қызметкерлер мен жұмыс беруші арасындағы еңбек шартының негізінде туындайды. Еңбек шартын жасау кезінде жұмыс беруші. Еңбек кодексінің 23-бабы қызметкерді еңбек шартында көзделген жұмыспен қамтамасыз ету міндетін алады осы баптың 2-тармағының 4) тармақшасының негізінде, ал коронавирусықа қатысты ағымдағы жағдай оны жұмыстан босатпайды. Бұл міндеттен жұмыс беруші. Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы жағдайға байланысты бос тұрып қалуға ақы төлеу мөлшерін реттейді және тоқтап тұруға үш жағдайда жол беріледі: жұмыс берушінің кінәсінен; қызметкердің кінәсінен; жұмыс беруші мен қызметкерге байланысты емес себептер бойынша.

Қазақстанда коронавирустық инфекцияның таралуының ұзаққа созылған жағдайына

байланысты Қазақстан Республикасының Үкіметі Қазақстан Республикасы халқының өмірі мен денсаулығын қорғау мақсатында күшейтілген карантинді енгізді, сондықтан бұл кезеңді қарастыру қажет. жұмыс беруші мен қызметкерге байланысты емес себептерге байланысты табиғи бос уақыт. Жұмыс беруші мен қызметкерге байланысты емес себептер бойынша бос тұрып қалуды есепке алу тәртібі және жұмыссыздықты төлеу шарттары еңбек, ұжымдық шарттарда айқындалады және ең төменгі жалақыдан (42 500 теңге) төмен емес мөлшерде белгіленеді. Жұмысшы мен жұмыс берушінің арасындағы тараптардың келісімі бойынша тоқтап қалған уақыт төлемі ең төменгі жалақыдан жоғары болуы мүмкін. Айта кетерлігі, кейбір компаниялардың ұжымдық шарттарында ең төменгі жалақыдан жоғары тоқтап қалу төлемі белгіленген [3].

Осылайша, Қазақстан Республикасының бас мемлекеттік санитарлық дәрігерінің тыйым салуына байланысты еңбек міндеттерін орындай алмайтын қызметкерлерге қатысты жұмыс уақытының ведомосінде бос тұру уақыты көрсетіледі және белгіленген мөлшерден төмен емес мөлшерде төленеді деп қорытынды жасауға болады. ең төменгі жалақы. 182-бабына сәйкес жұмыс беруші орнында жұмысшылардың жаппай жұқтыруын болдырмау үшін коронавирустық пандемия кезеңінде Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің Қазақстан Республикасының заңнамасында немесе жұмыс берушінің актісінде көзделген жағдайларда қызметкерлерді профилактикалық медициналық қарап тексеруге өз қаражаты есебінен жіберуге құқылы. Еске сала кетейік, жұмыс беруші де, қызметкерлер де Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасын, оның ішінде карантин кезеңінде сақтауға міндетті, сондықтан жұмыс беруші ұсынып отырған профилактикалық іс-шараларды денсаулық сақтау саласындағы заңнаманы бұзу ретінде түсіндіруге болмайды. Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы, егер олар жұмыс берушінің актісімен ресімделсе және қызметкерлер онымен таныс болса.

COVID-19 кедейлікті арттырады және тамаққа қолжетімділікті шектейді. Адамның негізгі құқықтарының бірі азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және ол әрқашан ең жоғары басымдыққа ие болуы керек. Пандемия кезінде азық-түлік қауіпсіздігі бағытындағы вируспен сәтті күресудің қажетті

шарты. Аш адамдар әлеуметтік алшақтау және оқшаулау сияқты әрекет жасамайды.

Азаматтардың қолайлы қоршаған ортаға құқығы Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Негізгі Заңның 31-бабының 1-тармағында: «Мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы қоршаған ортаны қорғауды мақсат етіп қояды» делінген.

Бұл конституциялық ереже Қазақстанда 2007 жылдан бастап әрекет ететін экологиялық кодексте де жазылған.

2019 жылы жетекші сарапшылар мен бизнес-қоғамдастық ең үздік халықаралық тәжірибеге негізделген ҚР жаңа Экологиялық кодексті әзірлеу бойынша ауқымды жұмыс атқарды. Желтоқсан айында Премьер-Министр Асқар Маминнің төрағалығымен өткен Үкіметтің кезекті отырысында ҚР Экологиялық кодексінің жаңа редакциядағы жобасы мақұлданды. Кодекс 7 негізгі қағидадан тұрады, олардың бастысы — «ластаушы өзі төлейді және түзетеді». Өзгерістер қоршаған ортаға әсерді бағалау тәртібін (ҚОӘБ) барлық табиғат пайдаланушыларға емес, «бірінші санаттағы» ірі кәсіпорындарға ғана қолдануды қарастырады. Сонымен бірге, жұртшылық экологиялық сараптама кезеңінде бір рет қана емес, ҚОӘБ-ның барлық сатысына қатысады.

Экологиялық қауіпсіздік – адамның өмірлік маңызды экологиялық мүдделерінің, ең алдымен оның таза, сау, өмір сүруге қолайлы қоршаған ортаға құқықтарының қорғалуының жай-күйі, ол табиғи орта мен адамның шаруашылық қызметінің теңгерімді қатар өмір сүруіне қол жеткізілген кезде, табиғи ортаға қысымның деңгейі оның мүмкіндігінен аспаған кезде өзін-өзі сауықтыру.

Экологиялық қауіпсіздік объектілері болып әртүрлі деңгейдегі геоәлеуметтік-экожүйелер: жаһандық, ұлттық, аймақтық, жергілікті, жеке кәсіпорынның немесе адамның экологиялық қауіп-қатерге ұшыраған деңгейі, олар «болжамды салдарлар немесе апаттар дамуының ықтимал сценарийлері» деп түсініледі. қоршаған ортаның жай-күйінің өзгеруінен туындайтын және жеке адамның, қоғамның, мемлекеттің, әлемдік қауымдастықтың өмірлік маңызды мүдделеріне зиян келтіруі мүмкін оқиғалар»

«Экологиялық қауіпсіздік пандемиямен күресу жөніндегі мемлекеттік саясаттың негізіне айналуы тиіс. Инфекция мен ластану әрқашан қатар жүреді. Бізге экологиялық

қауіпсіздік органдарының жүйесі, ерекше мәртебе, билік өкілеттігі керек».

Пандемия кезінде миллиондаған адамдар карантинде болды, өнеркәсіптік кәсіпорындар тоқтап қалды, жолдар бос болды, әуе қозғалысы тоқтап қала жаздады. Осының барлығы ауаға, әсіресе қалалық жерлерде негізгі ластаушы заттардың шығарындыларының күрт төмендеуіне әкелді. Көптеген азаматтар, бірақ бәрі емес, бірінші рет қатты лас бұлттың орнына көк аспанды көрді. Дегенмен, әлемнің кейбір бөліктерінде өрттер мен құмды дауылдар пандемия кезінде де ауаның ластану деңгейінің күрт өсуіне әкелді. Жаңа зерттеу авторлары негізінен адам әрекетіне тәуелді ауа сапасы климаттың өзгеруімен тығыз байланысты деген қорытындыға келді. Олар 2020 жылы экономикалық дағдарыс кезінде ауаға ластаушы заттардың антропогендік шығарындылары айтарлықтай төмендегенін растады. Бірақ сонымен бірге ауа райының қолайсыз оқиғалары жиілеп кетті, олардың көпшілігі құм-шаңды дауылдарды, сондай-ақ орман өрттерін тудырды.

Әр түрлі континенттерде ауа сапасының өзгеруі әртүрлі жолмен жүреді. COVID-19 пандемиясына жауап ретінде әлемнің көптеген елдерінің үкіметтері іс-шаралардағы адамдардың санын азайту, мектептерді жабу, рейстерді тоқтату, мемлекеттік мекемелерді жабу және т.б. шешімдер қабылдады. Адамдарды үйде отыруға мәжбүр еткен мұндай саясат ластаушы заттардың шығарындыларының бұрын-соңды болмаған қысқаруына әкелді.

Әлемдік процестердің жаһандануы әлемдік қауіптер мен сын-қатерлердің пайда болуына әкеліп соқтыруы мүмкін емес еді, оған Жер планетасының барлық мемлекеттері тиісті түрде жауап беруге тиіс, өйткені бұл қауіптер мен сын-қатерлердің барлығы көпжақты сипатта – саяси, экономикалық, әлеуметтік, медициналық, эпидемиологиялық және т. Дүние жүзіндегі үшінші мыңжылдықтың басы ғылым мен техниканың қарқынды дамуымен, соңғы ақпараттық технологиялардың енгізілуімен ғана емес, сонымен қатар саяси және әлеуметтік-экономикалық жүйелердегі, мемлекеттердің мемлекеттік-құқықтық өміріндегі түбегейлі өзгерістермен қатар жүреді. Әлемдік қауымдастық. Дүниеде болып жатқан оқиғалар мен оларға ілескен тенденциялар әлемдік қауымдастықты алаңдатпай қоймайды.

Қазіргі кезеңде жарияланған жалпы пандемия жағдайында экологиялық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз етуде қоршаған ортаны қорғауды құқықтық реттеу және халықтың денсаулығын қамтамасыз ету қажет, мұнда осы процеске сәйкес санаттар – «адамдардың денсаулығы мен өмірі. халық», «қауіпсіздікті қамтамасыз ету» және т.б. басты маңызға ие болады. Оның үстіне, бүкіл әлемде соңғы санат медициналық мазмұнмен толығуда. Жал-

пы «қауіпсіздік» ұғымының әмбебап екенін атап өткен жөн. Өз кезегінде қауіпсіздікті қамтамасыз етудің экономикалық, құқықтық және медициналық сипаттағы мемлекеттік шаралар кешенін қабылдауды көздейді. Сонымен қатар, медициналық шаралар адамның өмірін сақтау мен денсаулығын қамтамасыз етудің негізгі міндеттерін шешуге ықпал ететін құқықтық нормалар мен ғылыми зерттеулерді жүзеге асыруды мақсат етіп қойды.

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2022.19.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)
2. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған
3. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Еңбек Кодексі (2022.18.10. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

References:

1. Қазақстан Respublikasynuң Konstitutsiyasy 1995 zhylғы 30 тамыз (2022.19.09. berilgen өзgerister men tolyқтыrularymen)
2. Adam құқықтарынуң zhalpyға birdey deklaratsiyasy Deklaratsiya Birikken Ұlttar Ұyymy Bas Assambleyasynuң rezolyutsiyasymen 1948 zhylғы 10 zheltoқsanda № 217 A (III) қabyldanған
3. Қазақстан Respublikasynuң 2015 zhylғы 23 қarashadaғы № 414-V Yeңbek Kodeksi (2022.18.10. berilgen өзgerister men tolyқтыrularmen)